

EGEMENLİK VE DİL

Orhan ÖZDEMİR
Mersin Üniversitesi

GİRİŞ

Egemenlik kavramı, “egemen olma, buyruğunu yürütme” anlamına gelmektedir. Kişisel egemenlikten ya da “Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur” tümcesinde olduğu gibi bir ulusun ya da bir devletin egemenliğinden söz edilebilmektedir. Kavram, “Bir devleti başka bir devlete egemen olması ve kendi dilini egemen kılması” biçiminde de kullanılmaktadır.

Bir devletin diğer devlet üzerinde egemenlik kurmasını hazırlayan çeşitli etkenlerden söz edilebilir. Bu etkenlerin çoğunun ekonomik temelli olduğu görülmektedir. Bir devletin diğer devlet üzerindeki egemenliği çoğu durumda dilsel egemenliği de yanında getirmektedir. Afrika’daki sömürge ülkelerin bugünkü resmi dilleri, bu konuda bize önemli ipuçları vermektedir.

Diğer yandan Avrupa’nın politik kavram olarak önümüze koyduğu

“azgelişmişlik”, “gelişmekte olan” ve “gelişmişlik” gibi egemenliği çağrıştıran kavramlardan sonra, şimdi de ulus devletlerin varlığını tartışmaya sokan “küreselleşme” kavramı gündemdedir. Küreselleşmenin, uluslararası egemenlik - dil ilişkisine de yeni bir boyutlar kazandırdığı görülmektedir.

Bu sunuda uluslararası egemenlik ilişkileri bağlamında dillerin egemenliği üzerinde durulacaktır.

1. ULUSLARARASI EGEMENLİK İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN ETKENLER VE DİLE YANSIMASI

Bir dil, kendini başka dillere karşı sınırlar. Dilin ulusların oluşmasını sağlayan temel öğelerden biri olması da bu özelliği nedeniyledir. Dil, ancak yabancı sözcüklerin karışmasıyla değişikliğe uğrar (Humboldt, 1980: 4). Başka dillerin karışması da, uluslararası ekonomik ve kültürel ilişkiler nedeniyle kaçınılmaz olmaktadır. Türkçenin Arapça ve Farsçadan etkilenmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçeye karışmasının, Türk dilini geliştirdiği düşünülebilir. Bu durum yine de egemenlik ilişkileri gerçekliğine ters düşmemektedir.

Egemenlik–dil ilişkisi açısından bakıldığında bir dili şu ya da bu biçimde etkileyecek çok sayıda etkenden söz edilebilir. Ancak burada coğrafi, toplumsal, ekonomik ve kültürel etkenler üzerinde durulacaktır.

1. 1. COĞRAFİ ETKENLER VE DİL

Bir dilin egemen dil durumuna gelmesinde o dili konuşan toplumun coğrafi konumu önemli olmaktadır. Tarıma elverişli alanlar, o bölgenin yerleşim alanı olarak seçilmesine ve ortak bir kültürün gelişmesine neden olmaktadır. Bu alanlarda kültüre bağlı olarak dillerin de geliştiği görülmektedir. Antikçağ Yunanistan’ı bu duruma örnek gösterilebilir.

Site devletlerindeki bilimsel ve düşünsel gelişmeler, Yunancayı Akdeniz havzasında egemen bir dil durumuna getirmiştir. Öyle ki Romalı okur-yazar kesimi, Yunanca öğrenerek Latinceye çeviriler yapmışlardır. Örneğin, Livius Andronicus'un (M.Ö. 240) Odesa'yı Latinceye çevirdiği bilinmektedir (Şahin, 2005: 13). Yunanistan daha sonra Roma'nın egemenliğine geçmiştir. Bu dönemde Yunanca önemli bir kültür dili olarak kalmakla birlikte, Latince zamanla Roma İmparatorluğu içinde egemen bir dil durumuna yükselmiştir.

Bir ülkenin doğal zenginlikleri bir kültürün serpilip gelişmesine fırsat verdiği gibi, başka ülkelerin bu bölgeye göz dikmesine ve bu bölge insanlarıyla ilgili politik tutum geliştirmesine de neden olmaktadır. Sömürgecilik bu duruma örnek gösterilebilir. Avrupalı sömürgeciler gittikleri yerlerde yalnızca doğal kaynakları ellerine geçirmekle kalmamışlar, aynı zamanda dillerinin öğrenilmesini de zorunlu tutmuşlardır. Bu zorlama, Portekiz'in Afrika'daki sömürgeleri için koyduğu yasada açıkça görülmektedir:

“Okullarda Portekizce konuşmak zorunludur. Okul dışında misyonerler ve yardımcıları da Portekizce konuşmak zorundadır. Sırf din derslerinde yerli diller kullanılabilir” (Biermann, 1975:20).

Bugün resmi dili Fransızca olan Senegal ve diğer Afrika ülkelerinde de durum büyük bir farklılık göstermemektedir. Senegal'de tüm öğrencilerin en büyük sıkıntısı, dersleri Fransızca izlemeleridir. Çocuklar genelde yerli dilleri konuşmaktadır. Oysa Senegal'in okul dili Fransızcadır. Okul sistemi sömürgecilik döneminden beri hemen hemen hiç değişmemiştir. Senegal 1783'te Fransız sömürgesi olmuştur. Başlangıçta misyonerler yerli dilde eğitim vermek için çaba göstermişlerse de bu büyük bir yanlış sayılmıştır (Pfinsterer, (2005).

Sömürgeciler Senegal'de ilk önce Avrupalıların çocukları için Fransa ağırlıklı bir okul sistemi kurmuştur. Fransız öğretim planı, Fransız okul kitapları, Fransızca konuşan öğretmenler, iyi bir eğitim için tek yol olarak görülmüştür. 1960'ta bağımsızlığı verildiği zaman, Senegallile-

rin gerçekte ancak %2'si Fransızca konuşmaktaydı. Bu oran bugün yaklaşık olarak %20'ye çıkmıştır. Fransızca konuşanlar, ülke yönetiminde, özel şirketlerde ve ülkenin kültür ve politikasında yer alan eğitimli seçkinlerdir. Fransızca konuşmayan, sosyal olarak yerinde saymaktadır. Bilim insanları kent seçkinlerinin zorladığı yoğun bir asimilasyon politikasından söz etmektedir. Bu politika bu gün bizzat seçkinlerce Frankofoninin örgütlenmesiyle sürdürülmektedir. Okuma-yazma bilmeyen halkın çoğunluğu, Fransızcanın resmi dil olmasını büyük bir engel olarak görmektedir. Günlük yaşamın önemli bir bölümü – yönetim, bilim ve politika – Fransızca bilmeyi gerektirmektedir. Yerel dilde yazılmış kitap bulunmamaktadır. Sinemaya gidenler filmdeki konuşmaları çevirmek zorunda kalmaktadır (Pfisterer, 2005).

Senegal’le ilgili bilgiler resmi dili İngilizce, Arapça ya da Portekizce olan diğer Afrika ülkeleri için de geçerlidir. Aşağıdaki tabloda çeşitli Afrika ülkelerinin resmi dilleri görülmekte ve aynı zamanda egemenlik ve dil arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır: (Erdkunde-Wissen, 2005):

<i>İngilizce</i>	Kamerun, Gambiya, Gana, Kenya, Liberya, Nijerya, Sierra Leone, Sudan, Zambiya, Uganda
<i>Fransızca</i>	Benin, Burkina Faso, Kamerun, Çad, Kongo, Cote d’Ivoire, Gabon, Gine, Ekvator-Gine, Mali, Moritanya, Nijer, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Senegal, Togo
<i>Arapça</i>	Cezayir, Çad, Cibuti, Mısır, Eritre, Libya, Fas, Moritanya, Sudan, Tunus
<i>Portekizce</i>	Angola, Kapverde, Gine-Bissau, Mozambik, Sao Tome

Aşağıdaki tablo Afrika’da en çok kullanılan resmi dillerin oranlarını göstermektedir (Erdkunde-Wissen, 2005):

<i>İngilizce</i>	246. 800. 000
------------------	---------------

<i>Arapça</i>	157. 900. 000
Fransızca	133. 442. 000
Portekizce	34. 349. 000

1. 2. TOPLUMSAL ETKENLER

1. 2. 1. SINIFSAK ETKENLER

Toplumlar tarihindeki sınıfsal ekifmeler de, egemenlik – dil ilişkisini daha belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Avrupa’da Ortaçağ boyunca yazı ve din dili olarak Latince kullanılmıştır. Ancak 14. yüzyılda İtalya’dan başlayarak 16. yüzyılda tüm Avrupa’yı etkileyen ve öncülüğünü kentsoyluların (burjuva) yaptığı hümanizm hareketi zaman içinde ulusal bir kimlik kazanarak Latincenin yerine ulusal dillerin egemen olmasının nn açmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Luther’in İncil’i Latinceден Alıncaya çevirdiği bilinmektedir.

Ulusal dil söz konusu olduğunda ülkemizde de Avrupa’dakine benzer süreçlerin yaşandığı söylenebilir. İmparatorluk döneminde yazı dili Arapça-Farsça-Türkçe karışımı bir dil olan Osmanlıca, Tanzimat döneminde başlanarak eleştirilmeye başlanmış ve o zamanki deyişle “Safi Türkçe” arayışına girilmiştir. “Safi Türkçe” arayışı aynı zamanda Osmanlılık yerine ulusallaşmanın da habercisi olmuştur. Ancak Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkçe, Türk ulusunun resmi dili olarak yasa-laşmıştır. M. Kemal Atatürk’n “Türk milleti dilini de başka dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır” sözleri, egemenlik-dil ilişkisini yalın bir biçimde dile getirmektedir.

1. 2. 2. DİNSEL ETKENLER

Bir dilin egemen dil olmasını sağlayan etkenler arasında dinsel etkenleri de saymak gerekir. Bir kitabı olan dinler, bir dünya görüşünü de içerdiği için başka toplumları etkileyebilmektedir. İncil’in Latince, Kur’an’ın Arapça yazılmış olması buna örnek gösterilebilir. Afrika’da en yaygın

resmi dilin Arapça, dinin de İslam olması ancak egemenlik-dil ilişkisiyle açıklanabilir. Türkiye’de ibadet çoğu zaman Arapça olarak yapılmakta, ezan Arapça okunmaktadır.

Bunlardan başka, misyonerler aracılığı ile bir dini yayma çabaları da dillerin yayılmasında etkili olmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, Batı kaynaklı misyoner etkinliklerine tanık olunmaktadır. Her misyoner, çeşitli okullar aracılığı ile Hıristiyanlığı yaymaktan başka kendi ulusunun dilini de öğretmeye çaba göstermiştir.

1. 3. EKONOMİK VE KÜLTÜREL ETKENLER YA DA “SAHİP OLMA”NIN DİLİ

Günümüz toplumları, gelişmiş, az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlar olarak ayrılmaktadır. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle ürettikleri mallara pazar alanı yaratmak için ilişki kurmaktadır. Pazar ilişkisi aynı zamanda kültürel ve dilsel ilişkileri de yanında getirmektedir. Bu ilişkilerdeki genel eğilim, her zaman olduğu gibi, gelişmiş ülkenin dilinin öğrenilmesinden yanadır. Müşterinin dilini öğrenmek yerine satıcının dilini öğrenmek gelenek olmuştur (Derding, 1989:582)

Güncel konulardan biri de, gelişmiş ülkeler ya da modern kültürlerin, yine pazar kaygısıyla, görünüşte ulusal çerçeveyi aşma eğiliminde olmasıdır (Duverger, 1971:82). Küreselleşme diye adlandırılan ve ulus devletlerin ulusal kimliklerini tartışmaya açan bu olgu, tüm dünyada yaratıcılığa dayalı bir “var oluş”un dilini değil de tüketime dayalı bir “sahip olma”nın dilini etkin kılmaktadır (Sölle, 2001). Başka bir deyişle, insanlar tüketiciliğin egemen olduğu bir dil dünyasında kendisini “sahip olma”nın derecelerine göre ifade edebilmektedir. Dünyayla olan ilişkisini kültürel olarak tapındığı para ve erk gibi idollerle tanımlamaktadır. Sahip olma ya da tüketmenin dili, reklamlarla desteklenerek özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretimi gereksizleştirmekte, gelişmiş ülkelere üretilmiş olanı tüketme anlayışı egemen

kılınmaktadır. Artık çocukların bile tanımakta zorlanmadığı belli markalar, bir bilinçaltı dili oluşturmaktadır.

Sözü edilen bilinçaltı dili, “öteki”nin, yani gelişmiş olan ülkenin dil ve kültürünün sürekli olarak örneklenmesiyle insanları hem “öteki”nin dilene yönlendirmekte, hem de önu alınamaz bir aşağılık kompleksine sürüklemektedir. Bu kompleks, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke insanını yaratıcı olmak yerine kopyacılığa, dahası biçimsel özentilere sürüklemektedir.

2. TÜRKİYE’DE DURUM

Yukarıda sıralanan etkenlerin tümü bir bakıma Türkiye’yi adres göstermektedir. En başta coğrafi konumu, uluslararası egemenlik-dil ilişkileri bakımından Türkiye’nin önemini artırmaktadır. Yeraltı ve yerüstü kaynakları, Asya ile Avrupa arasında bir köprü oluşu, yakın geçmişte sürekli olarak emperyalist ülkelerin ilgisini çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun paylaşılmasıyla sonuçlanan bu ilginin, Cumhuriyetin kuruluşundan beri hiçbir azalma olmaksızın çok yönlü olarak sürdüğü görülmektedir. Bu denli ilginin nedeni, dün olduğu gibi bugün de ekonomide, dilde, dinde Türkiye’ye egemen olmaktır. Küreselleşme sloganı ile, dil tartışmalarından da yararlanarak her adımda ulus devleti gereksizleştirecek davranışlar sergilenmektedir.

2. 1. EGEMENLİK VE TÜRKÇE

Cumhuriyetin kuruluşuyla belirlenen bağımsız ulusal politikaların sürdürülememesi, dil politikalarında da belirsizlik yaşanmasına neden olmuştur. Ekonomik bağımlılık, zorunlu olarak dilde bağımlılığı da yanında getirmektedir. Gelişmiş ülkelerin ürettiği markalara caddeler boyunca asılı duran tabelalarda sıkça rastlanmaktadır. Marketlerin vitrinlerini süsleyen yabancı ürünler, filmler, reklamlar, cep telefonları, T-Shirt’lerin göğsündeki İngilizce yazılar yabancı ürünlerin ne kadar egemen olduğunu ve bunun dile nasıl yansıdığını açıkça göstermekte-

dir. TV'ler ve radyolarda konuşulan reklam dili, Türkiye'yi dil açısından sömürge olmuş Afrika ülkelerine yakınlaştırmaktadır. Gençlerde de giderek yarı İngilizce yarı Türkçe bir lümpen dilinin oluştuğuna tanık olunmaktadır.

İngilizcenin her yerde kabul görmesinden kaynaklanan bu yoz kültürle, bir bilinçaltı dili oluşturulmak istenmektedir. Bu bilinçaltı dili, anadilinin işlenip geliştirilmesine engel oluşturmaktadır. Bir ulusun dilinin, o ulusun dünya görüşünü, dünyayı algılayış biçimini yansıttığı bilinmektedir. Sözü edilen yoz kültürle, Türk ulusunun ve onun diline yüklediği duyarlılıkların yok edilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

2. 2. SENEGAL VE TÜRKİYE

Küreselleşmenin dayattığı yoz kültürle Türkiye Senegal'e mi benzetilmek isteniyor? Türkiye'de İngilizce bilmek Senegal'de Fransızca bilmekle eşdeğer midir? Başka bir söylemle, Türkiye'de İngilizce bilmek, Senegal'deki gibi sosyal bir statü sağlıyor mu?

Kuşkusuz iki ülke arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ancak belli ortak noktaların olduğu da göz ardı edilmemelidir. Senegal'in resmi dili Fransızcadır. Türkiye'nin ise Türkçedir. Senegal'de Fransızca bilmek, resmi ve özel kuruluşlarda iş bulmayı kolaylaştırmakta, dolayısıyla insanların sosyal statüsünü koşullandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de de durumun çok farklı olmadığı görülmektedir. Sözü edilen sosyal statü nedeniyle İngilizce öğretimi anaokullarına kadar inmiş bulunmaktadır.

Sosyal statüyü yükseltmek amacıyla, kimi okullarda eğitim İngilizce olarak verilmektedir. İngilizce eğitimi veren özel okullar, bu durumu bir ayrıcalık olarak sunmaktadır. Ayrıca yönetimler de giderek İngilizce eğitimi görmüş seçkin bir gruba yönlendirilmektedir. Başta İngilizce olmak üzere bir yabancı dili belli düzeylerde bilmek, üniversitelerde öğretim elemanı olmanın belirleyici özelliklerinden biri olmaktadır. Akademik yükseltmeler, öğretim üyelerinin ancak yabancı bir dilde (daha

çok İngilizce) belli bir puan alması ve yayın yapmasıyla gerçekleşebilmektedir. Uluslararası egemenlik-dil ilişkisi açısından bakıldığında İngilizceye gösterilen bu ilgi, Türkiye'nin giderek Senegal'e yaklaştığı düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır.

Yabancı dillerin Türkiye üniversitelerindeki sıralaması da İngilizcenin etki gücünü göstermektedir. Aşağıdaki tablolarda, üniversitelerin¹ yabancı dil ve edebiyat ya da yabancı dil eğitimi bölümlerine başvuran öğrencilerin toplam sayıları² yer almaktadır. Bu sayılar, İngilizcenin birinci, Almancanın ikinci ve Fransızcanın da üçüncü sırada yer aldığını ortaya koymaktadır (Özdemir, 2003: 147):

Dil ve Edebiyat Bölümleri

ÜNİVERSİTE SAYISI	BÖLÜM ADI	TOPLAM KONTENJAN SAYISI
19	İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	1241
2	İngiliz Dil Bilimi	110
8	Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü	385
4	Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü	220
2	Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü	120

Dil Eğitimi Bölümleri

ÜNİVERSİTE SAYISI	BÖLÜM ADI	TOPLAM KONTENJAN SAYISI
23	İngiliz Dili Eğitimi	4885
11	Alman Dili Eğitimi	430
4	Fransız Dili Eğitimi	150

Tablolarda görüldüğü gibi, İngilizceye olan talep, diğer dillere olan ta-

1. Özel üniversiteler dahil.
2. ÖSYM 2002 yılı verilerine göre.

lepten kat kat fazladır.

SONUÇ

Dil, bir ulusu oluşturan en önemli öğelerden biridir ve o ulusun dünyayı algılayış biçimini yansıtır. Öteki dillere karşı olabildiğince kendini sınırlayan dil, egemenlik ilişkilerinden kaynaklanan nedenlerle, özellikle ekonomik alanda egemen olanın dili karşısındaki özgünlüğünü koruyamamaktadır.

Her dilin başka dillerden etkilenmesi kaçınılmaz olmakla birlikte, yine de dillerin dünyayı algılayış biçimindeki farklılığını korumak için çaba göstermek gerekmektedir. Bunun için, o dili yalnızca konuşmak yeterli olmamaktadır. O dilde, yazılı ürünler ortaya koymak gerekmektedir. Bilim, sanat ve edebiyatta söylenmemiş olanın Türkçe söylenmesi ve söylenenlerin yazıya aktarılması, dildeki farklılığın korunması kadar ulusal egemenliğin sürmesi için de bir zorunluluk olmaktadır. Sosyal statü başka ülkelerin ve başka dillerin egemenliğinde değil, Türkçede aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Biermann, H. (u.a.) 1975. *Spracunterricht mit Ausländern*. Rowohlt Taschenbuch Verlag. Hamburg.
- Dederding, H. M. 1989. Federal Almanya’da Yabancı Dil Olarak Türkçenin Sorunları. (Çev. Orhan Özdemir). *Çağdaş Türk Dili Dergisi*. Sayı 12.
- Duverger, M. 1971. *Politikaya Giriş*. (Çev.: Semih Tiryakioğlu) Varlık Yayınları Bilgi Dizisi 10.
- Erdkunde–Wissen (www.erdkunde-wissen.de/erdkunde/kontinent/afrika/sprachen.htm) (Alınış tarihi: 23. 09. 2005).
- Humboldt, W. von, 1988. *Schriften zur Sprachphilosophie*. Stuttgart. (Bd. III, 6. Afl.) Hrsg. Andreas Flitner u.a.
- Özdemir, O. 2003. Tarihsel Gelişim Sürecinde Egemenlik İlişkileri ve Yabancı Dil. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt: 2; Sayı: 24.

(23-26).

- Pfister, P. 2005. Sprache und Macht (<http://oeh.ac.at/oeh/progress>) Österreichische Hochschülerinnenschaft: Bundesvertretung. Alınış tarihi: 22. 09. 2005.
- Sölle, D. 2001. Mit “Theopoesie” gegen den religiösen Analphabetismus. (www.kipa-apic.ch) Alınış tarihi: 20. 09. 2005).
- Şahin, Y. 2005. Eichendorffs Novelle “Aus dem Leben eines Taugenichts” und ihre Übersetzungen ins Türkische – Eine Übersetzungs und literaturwissenschaftliche Untersuchung - Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi.